

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ในการศึกษาบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่นั้น เพื่อจะทำให้การศึกษานี้สมบูรณ์และมีความถูกต้องในเชิงวิชาการ และมีความครบถ้วนไปอย่างมีหลักมีเกณฑ์ จำเป็นต้องกล่าวถึงทฤษฎีที่จะต้องนำมาใช้ ดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องบทบาท (Role Theory)

การพิจารณาถึงเรื่องบทบาทของสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ จำเป็นต้องทราบถึงความเป็นมาทางด้านบทบาท บทบาทตามความคิดของ Ralph Linton¹ ให้แนวคิดในเรื่องสถานภาพหรือฐานะ (status) และบทบาท (Role) โดยมีความเห็นว่าสถานภาพเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง ฐานะหรือตำแหน่ง ฐานะหรือตำแหน่งจะเป็นเครื่องกำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้นๆ ว่าตำแหน่งนั้นจะมีภารกิจและหน้าที่อย่างไรบ้าง ตำแหน่งเป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่และตำแหน่งก่อให้เกิดบทบาท บุคคลจะแสดงบทบาทได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมประเพณีและความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
2. ลักษณะเฉพาะของสังคม
3. บุคลิกภาพและความจำเป็นของผู้แสดง

Nodel² นักมนุษยวิทยาได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทดังนี้

$$P = a, b, c, \dots, n$$

¹อ้างจาก สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ จิตวิทยาสังคม, ชัยศิริการนิมพ์
กรุงเทพฯ, 2522 หน้า 34-35

²เรื่องเดียวกัน หน้า 36

P คือ บทบาท

a, b, c, ..., n = ส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม

ฉะนั้นบทบาทก็คือ ส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งมีอยู่ 3 ลักษณะ

1. ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท คือ บทบาทที่แม้ขาดหายไป ก็ไม่ทำให้บทบาทที่ต้องการผิดไป
2. ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและจะขาดมิได้
3. ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย และข้อบังคับที่ปรากฏอย่างชัดเจน ให้กระทำหรือปฏิบัติ

Homans¹ กล่าวว่า ตำแหน่งเป็นสภาวะของพฤติกรรมสัมพันธ์ บุคคลจะปฏิบัติหรือกระทำการได้ก็ต่อเมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และคำนึงอยู่เสมอว่า ตำแหน่งเป็นเพียงเครื่องกระตุ้นให้เกิดการกระทำ ฉะนั้นบุคคลย่อมจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งที่ครองอยู่เสมอ

Parsons² กล่าวว่า ความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ในสังคม ทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทพิเศษแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลในสังคมมีความจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กัน บุคคลเหล่านี้จะต้องมีความสนใจพิเศษต่อกัน

ดังนั้นบทบาท คือ การแสดงพฤติกรรมของบุคคลตามนิสัยสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของสถานภาพ ดังนั้นจำเป็นเราต้องเข้าใจถึงเรื่อง

1. สถานภาพ (status) ซึ่งบุคคลย่อมได้สถานภาพมา 3 ทางคือ สถานภาพ โดยกำเนิด, สถานภาพที่ได้สร้างภายหลัง, สถานภาพที่ได้มาโดยควบคู่กัน

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 36-37

² เรื่องเดียวกัน หน้า 37

2. บทบาท (Role) การแสดงบทบาทแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

2.1 บทบาทตามคาดหวัง บทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวังของผู้อื่น

2.2 บทบาทตามลักษณะการรับรู้ เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนเองควรมีบทบาทอย่างไร

2.3 บทบาทที่แสดงจริง เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทตามที่ตั้งใจหวัง หรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจไม่เป็นบทบาทตามที่ตั้งใจคาดหวังและตนเองคาดหวัง

บทบาทของบุคคลนั้น หากดำเนินการตามแนวทางที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลสอดคล้องกับความมุ่งหวังในบทบาทที่สถาบันที่ตั้งใจมุ่งหวัง พฤติกรรมที่ปรากฏก็จะเป็นไปในทางที่ราบรื่น แต่หากเป็นการดำเนินบทบาทในทางตรงกันข้ามลักษณะไม่สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่หรือหน่วยงานตลอดจนความมุ่งหวังของสังคม พฤติกรรมที่ปรากฏที่เป็นไปในทางลบ

Argyris¹ กล่าวว่า ถ้าบุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ก็จะเกิดผลดีกับสังคม โดยที่บุคคลจะใช้คุณสมบัติส่วนตัวและความประพฤตินั้นปรับตัวเข้ากับตำแหน่ง และหน้าที่ของตำแหน่งในสังคมนั้น

บุคคลในสังคมทุกคนย่อมมีสถานภาพ หรือตำแหน่งทางสังคมแตกต่างกันออกไปตามตำแหน่งบทบาทนั้น ๆ การที่บุคคลในสังคมจะได้รับจัดชั้นในสังคมโดยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้

1. สัมมาชิกของเครือข่าย เช่น การเกิดมาในตระกูลสูงย่อมได้รับการยกฐานะในสังคมให้สูงขึ้น

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 41

2. คุณสมบัติส่วนตัว เช่น ความฉลาด ความสวยงาม บุคลิกลักษณะ หากคุณสมบัติเหล่านี้อยู่ในที่ดีก็จะเป็นผลให้บุคคลมีสถานภาพที่สูงขึ้น

3. ความสำเร็จ การที่บุคคลได้รับความสำเร็จทางด้านต่าง ๆ ย่อมได้รับการยกย่องฐานะหรือสถานภาพในสังคมที่สูงขึ้น

4. การเป็นเจ้าของ การเป็นบุคคลที่มีทรัพย์สิน หรือร่ำรวยทรัพย์สินมากหรือมีกำลังมาก ย่อมได้รับการยกย่องฐานะ

5. อำนาจ บุคคลมีอำนาจตามกฎหมาย หรืออำนาจตามขนบธรรมเนียมประเพณี ย่อมได้รับการยกย่องให้มีฐานะในสังคมสูง

6. บารมี คือ บุคคลที่สวมบทบาทตำแหน่งที่สามารถเอื้อประโยชน์แก่ผู้อื่นได้จากองค์ประกอบดังกล่าวก่อให้เกิดลักษณะกลุ่มในสังคมซึ่งเราแบ่งได้คือ ผู้นำและผู้ตาม หรือเป็นลักษณะผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์

การขัดแย้งของบทบาท คือ การที่บุคคลแสดงบทบาทแล้วไม่เป็นไปตามที่สังคมหรือตนคาดหวัง ซึ่งเกิดจากสาเหตุ

1. เกิดจากบุคคลที่สวมบทบาท อาจจะมีบทบาทพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการแสดงบทบาท

2. ความสับสนของบทบาท เกิดจากบทบาทที่กำหนดให้ไม่ชัดเจนพอ ทำให้ผู้สวมบทบาทหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องอาจเกิดความสับสน ซึ่งจำแนกพฤติกรรมได้ดังนี้

2.1 การกำหนดบทบาทไม่ชัดเจน

2.2 เกิดจากความไม่ถูกต้องของบทบาท

2.3 การขาดการกำหนดบทบาท คือ มิได้กำหนดบทบาทให้แก่ผู้แสดงบทบาท

บาท

3. เกิดจากการละเมิดบทบาท หรือบทบาทวิปริต คือ การได้รับมอบหมายบทบาทแต่ไม่แสดงบทบาทที่ได้รับมอบหมายหรือแสดงบทบาทมาก หรือน้อยกว่าบทบาทที่ได้รับ ซึ่งบทบาทของสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ที่เราศึกษา เป็นบทบาทในการเป็นผู้นำ และการแสดงบทบาทเป็นตัวแทนประชาชนตามที่ได้รับมอบหมายมาจากประชาชน ดังนั้นเขาจะดำเนินบทบาทนั้นลักษณะใด การดำเนินบทบาทดังกล่าวสนองตอบถึงการแก้ไขปัญหาหรือสนองตอบความต้องการประชาชนเพียงใด ทั้งนี้บทบาทดังกล่าวนี้จะดำเนินบทบาทตามตำแหน่งซึ่งเขาดำรงอยู่ขณะนั้น

แนวความคิดเรื่องอำนาจและอิทธิพล (Power and Influence Theory)

ในการศึกษาเรื่องผู้นำนั้นสิ่งที่เป็นหัวใจของการศึกษาที่ต้องนำมาศึกษาประกอบนั้นก็คือเรื่อง "อำนาจ" และ "อิทธิพล" ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำสองคำนี้แตกต่างกันออกไป ซึ่งอำนาจเป็นเรื่องของความสามารถ ส่วนอิทธิพลเป็นเรื่องของการใช้ความสามารถเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติของบุคคล¹ คำทั้งสองมีความใกล้เคียงกันมาก ซึ่งเราสามารถแจกแจงได้ดังนี้

ก. อำนาจ (Power)

Edgar Schein² ให้ความหมาย อำนาจคือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่ทำให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้

¹รศ. อรุณ รักธรรม พฤติกรรมองค์การ ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์อักษร
กรุงเทพมหานคร 2526 หน้า 393

²Schein Edgar, Organizational Psychology (New York :
Prentice-Hall, 1965) P. 13-14

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ¹ ให้ความหมายของคำว่า อำนาจหมายถึง ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมผู้อื่นหรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นเข้ามามีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน

ระดม วงศ์น้อย² หมายถึง สภาวะการที่คน ๆ หนึ่งสามารถแสดงเจตนาารมณ์ของตนออกมาได้ ถึงแม้จะมีการต่อต้านขัดขวางก็กระทำได้ ดังนั้นอำนาจจึงต้องมีการบังคับให้เป็นไปตามเจตนาารมณ์ได้ ถ้าปราศจากการบังคับให้เป็นไปตามเจตนาารมณ์แล้วก็ไม่ใช่อำนาจ อำนาจจึงเป็นเรื่องบังคับให้เป็นไปตามเจตนาารมณ์และเป้าหมายของผู้มีอำนาจ

ลักษณะของอำนาจนั้นอาจออกมาในลักษณะของการบังคับ (Force) อำนาจที่ชอบธรรมตามสิทธิ (Authority) การครอบงำ (dominance) และความมีเสน่ห์และความพึงพอใจ (Attraction)

ตามทฤษฎีอำนาจ (Power Theory) อำนาจเกิดจากสมมุติฐานดังนี้

1. อำนาจเกิดจากกระบวนการจัดระเบียบสังคม ภายในสังคม สมาชิกไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่อาจกระทำได้โดยลำพัง ดังนั้นสังคมจึงเป็นที่มาของอำนาจรวม
2. อำนาจเกิดภายในความสัมพันธ์ของสังคมหรือองค์การสังคม อำนาจไม่เคยเป็นทรัพย์สินสมบัติของผู้ใดคนหนึ่ง

¹Chakrit Noranitipadungkam, Elites : Power Structure and Politics in Thai Communities. Bangkok Thailand Research Centre National Institute of Development Administration, 1970 p.25

²ดร.ระดม วงศ์น้อย แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำและการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524 หน้า 19

3. อำนาจจะปรากฏอยู่ และสามารถนำไปใช้ได้ตราบเท่าที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมหรือองค์การทางสังคมอยู่

4. สมาชิกผู้ใช้อำนาจภายในความสัมพันธ์สังคมหรือภายในองค์การสังคมอาจปฏิบัติไปในฐานะองค์ประกอบอิสระ หรือในฐานะส่วนผูกพันขององค์การ

5. ปริมาณของอำนาจที่ผู้กระทำ (Actor) ใช้ในสถานการณ์หนึ่งอาจถูกกำหนดโดยทรัพยากรที่มีอยู่และการต่อต้านการใช้อำนาจบุคคลอื่น

6. อำนาจใช้กับบทบาท ในปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ เช่นใน แนวนอนหรืออาจเป็นแนวตั้งก็ได้

7. อำนาจเกิดขึ้นจากกระบวนการจัดระเบียบสังคม อำนาจจึงเป็นลักษณะของวงวัฏจักรต่อเนื่อง (dynamic)

และภายในสังคมอำนาจมีแนวโน้มที่จะแบ่งปันออกไปอย่างไม่เสมอภาคกัน ระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจทางสังคมคือ

1. เนื่องจากความแตกต่างกันในการควบคุมแหล่งที่มาหรือวิธีการผลิต

2. เนื่องจากในการดำรงตำแหน่งมีการแบ่งอำนาจตามสิทธิและหน้าที่ชอบ

ธรรม (Authority)

3. เนื่องจากการมีอำนาจควบคุมช่องทางเข้าออกของทรัพยากรหรือข่าวสารในสังคม

4. เนื่องจากคุณสมบัติส่วนตัวของปัจเจกชนที่เหนือบุคคลอื่น เช่น ภูมิปัญญา, มวลเหตุจูงใจ ผิดแผกนอกรวมมาตั้งแต่อดีต

5. เนื่องจากการได้รับการมอบหมายหรือเป็นตัวแทน

6. เนื่องจากการสร้างสมและการใช้กลวิธีเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือการมีบารมี เพื่อสนับสนุนความชอบธรรมของผู้เ้า

จากเหตุผลดังกล่าวเหล่านี้จึง เป็นปัจจัยหรือเหตุที่กำหนดให้เกิดอำนาจในสังคม
ในระดับนี้แตกต่างกันไป

ประเภทของอำนาจ

1. อำนาจหน้าที่ (Authority) เป็นอำนาจที่ชอบธรรมหรือเป็นอำนาจ
ตามกฎหมาย ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี คำนิยม หรือวัฒนธรรม ซึ่ง
บุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้อง ชอบธรรม ควรเชื่อฟัง อำนาจหน้าที่ด้านนี้จึงขึ้นอยู่กับ
ตำแหน่งเป็นสำคัญ เช่น การที่สมาชิกสภาจังหวัดได้ดำเนินบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ
ระเบียบราชการบริหารส่วนจังหวัด ในสิ่งที่เขาปฏิบัติตามตำแหน่งถือว่าเป็นอำนาจหน้าที่ที่
ชอบธรรม

2. อำนาจบังคับ (Coercive Power) เป็นอำนาจที่เกิดจากคำสั่งหรือ
อาจเป็นทั้งกำลังกายหรือกำลังใจ (การสะกดจิต) การจ้องจำกั๊กขัง

3. อำนาจในการให้รางวัลหรือลงโทษ ต้นกำเนิดอำนาจชนิดนี้อยู่ที่ทรัพยากร
หรือสิ่งมีค่า (Values) ในสายตาของผู้ถูกใช้อำนาจโดยมองว่า

- อำนาจในการให้รางวัลหมายถึง การแจกจ่ายแบ่งปันสิ่งที่มีค่าให้กับผู้อื่นอาจ
เป็นเงิน สิ่งของ หรือความก้าวหน้า

- อำนาจในการลงโทษ เช่น ความสามารถที่จะลด ถ่วง หรือระงับการให้สิ่ง
ที่มีคุณค่าให้แก่บุคคลอื่น

4. อำนาจอ้างอิง (Reference Power) เป็นอำนาจที่ขึ้นกับบุคลิกลักษณะ
ของตัวบุคคล ซึ่งพื้นฐานของผู้ถูกใช้อำนาจนี้ "ชอบ" หรือมีความรู้สึกที่ใกล้ชิด และมีความ
ชื่นชมศรัทธาในตัวผู้ใช้อำนาจเพียงใด คุณลักษณะอีกอย่างก็คือ การทำให้มีความรู้สึกว่าเป็น
พวก (Identification) หรือมีความชื่นชมซึ่งอำนาจนี้บางครั้งเราอาจเรียกว่า "บารมี"
สรุปแล้วอำนาจอ้างอิงนี้อาศัยฐานอำนาจจากผู้อื่นเป็นเกณฑ์โดยเป็นความรู้สึกผูกพันของผู้ถูก
อ้างอิง และความคาดหวังของผู้ถูกใช้อำนาจที่มีต่อตัวผู้ถูกอ้างอิงเป็นสำคัญ

5. อำนาจในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ อำนาจประเภทนี้เกิดจากความสามารถที่เกิดจากคุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญ ความรู้ ความชำนาญของผู้ใช้งานโดยอาจเกิดจากการเรียนรู้ ศึกษาอบรม และประสบการณ์

ในเรื่องอำนาจจะหยุดลงที่ผู้ถูกใช้อำนาจ

ข. อิทธิพล (Influence)

ตามความหมายของ ดร.ระดม วงศ์น้อม¹ อิทธิพล หมายถึง ศักยภาพแห่งความสามารถเฉพาะตัวบุคคลในการที่จะสามารถโน้มน้าวให้คนอื่นเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็น ทั้งนี้ โดยปราศจากการบังคับขู่เข็ญและการใช้กำลัง

อิทธิพลเป็นเรื่องแสดงสัมพันธภาพระหว่างบุคคล อิทธิพลจะเกิดขึ้นได้โดยมีอำนาจหนุนหลังอยู่

ลักษณะอิทธิพล แยกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ไม่มีอิทธิพล เป็นกรณีผู้ใช้อำนาจกระทำลงไปเพื่อให้เป้าหมายเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของตน แต่การใช้อำนาจนั้นไม่บังเกิดผล
2. อิทธิพลเบี่ยงเบน เป็นกรณีที่ใช้อำนาจไปแล้วและเป้าหมายได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติ แต่พฤติกรรมหรือทัศนคตินั้นไม่สอดคล้องกับเจตจำนงของผู้ใช้อำนาจ
3. อิทธิพลทางบวก เป็นการใช้อำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติ และก็เป็นไปตามเจตนาารมณ์ของผู้ใช้อำนาจ
4. อิทธิพลทางลบ เป็นการใช้อำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจหรือเป้าหมายได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติไปในทางตรงกันข้ามหรือไม่สอดคล้องเจตนาารมณ์ของผู้ใช้อำนาจ

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 18

วิธีการใช้อิทธิพล

1. การใช้อำนาจหน้าที่ เป็นการอ้างอำนาจหน้าที่ หลักการ แนวธรรมเนียมปฏิบัติ ประเพณี กฎเกณฑ์ การใช้อำนาจหน้าที่นี้มีลักษณะที่ไม่ขึ้นกับตัวบุคคล และมักไม่มีผลกระทบเป้าหมายโดยส่วนตัว เว้นแต่ผู้ใช้อำนาจเลือกปฏิบัติและอิทธิพลจากอำนาจหน้าที่จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ

1.1 การยอมรับของบุคคลทั่วไปหรือเป้าหมายมีต่อกฎเกณฑ์และประเพณี และหลักการที่นำมาอ้าง

1.2 การคาดคะเนถึงผลสะท้อนที่เป้าหมายจะได้รับ

2. การใช้อำนาจในการให้รางวัลและการลงโทษ เป็นการก่ออิทธิพลโดยอาศัยสิ่งที่มีคุณค่ามากระตุ้นให้เป้าหมายกระทำการตามเจตนาารมณ์ของผู้ใช้อำนาจ

3. การใช้กำลัง เป็นการใช้อิทธิพลโดยวิธีรุนแรง หรือคุกคามว่าจะใช้วิธีรุนแรง

4. การใช้อำนาจอ้างอิง เป็นความผูกพันกันระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่ใช้อ้างอิง ซึ่งอาจเป็นผู้ใช้อำนาจโดยอาศัยความรัก ความชื่นชอบ ความเมตตาสงสาร ความใกล้ชิดเป็นเกณฑ์การสร้างอิทธิพล ซึ่งการใช้อิทธิพลแบบนี้อาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวมาก

วิธีการสร้างอิทธิพล

1. ใช้อิทธิพลในลักษณะข่มขู่คุกคาม (เช่น ใช้คำสั่ง)

2. ใช้อิทธิพลในลักษณะชี้แจงให้ตระหนักถึงหลักเหตุผลและข้อเท็จจริง โดย

การอ้างหลักการ อำนาจหน้าที่

3. ใช้อิทธิพลลักษณะชักชวนโดยใช้อำนาจอ้างอิง

4. การใช้อิทธิพลโดยการบิดเบือนข่าวสารข้อมูล

แม้อำนาจและอิทธิพลจะแตกต่างกันในแนวความคิด ดังกล่าวข้างต้น แต่ในทางเป็นจริงหรือการปฏิบัติ เราแบ่งแยกทั้งสองยิ่งออกจากกันยากมาก ทั้งอำนาจและอิทธิพล

มีความเกี่ยวข้องกับเราอย่างใกล้ชิด บางครั้งแบ่งแยกไม่ได้ว่าเป็นอำนาจหรืออิทธิพล ซึ่งสองสิ่งนี้เสริมซึ่งกันและกัน คนมีอำนาจมักมีอิทธิพลแต่คนมีอิทธิพลบางคนบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องมีอำนาจ และบางครั้งนักรัฐศาสตร์ยังรวมสองคำนี้ว่าเป็นอย่างเดียวกัน เพราะทั้งสองสิ่งเป็นนามธรรม

ในความเห็นของ Lasswell¹ ผู้มีอิทธิพลคือ ผู้ที่ครอบครองสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึง อำนาจ ความนับถือ ความนิยมชมชอบ ความยุติธรรม ความมั่งคั่งในทรัพย์สิน ความชำนาญและความรู้ ซึ่งต่อมา Robert A Dahl ได้เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า ทรัพยากรทางการเมือง

จากแนวความคิดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ จะเป็นกรอบหรือสิ่งที่อธิบายพฤติกรรมหรือบทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มต้นจะมองที่ว่่า ปัจจัยอะไรบ้างที่กำหนดให้เขาก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในระดับท้องถิ่น เช่น ความมั่งคั่งหรือทรัพย์สินเป็นปัจจัยหรือตัวกำหนดให้เขาก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ดังคำกล่าวที่ว่า อำนาจและทรัพย์สินเป็นของคู่กัน คนที่มีอำนาจมักใช้อำนาจแสวงหาทรัพย์สิน คนที่มีทรัพย์สินหรือร่ำรวยมักใช้ทรัพย์สินแสวงหาอำนาจ²

นอกจากนี้เรายังพิจารณาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดเขาเป็นผู้นำโดยชนะการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น เช่น ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ทักษะหรือการเป็นผู้นำนั้นเกิดมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่เกิดจากความใกล้ชิด ตลอดจนคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำเหล่านี้เช่น ความใจกว้าง บารมี อาวุโส การมีเพื่อนฝูงมากหรือการเสนอนโยบาย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้

¹Harold D. Lasswell, The Political Writing of Harold D. Lasswell, (Illinois : The Free Press, 1951) p.474

²ระดม วงศ์น้อม "แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำและการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน , อ้างแล้ว

จะอธิบายถึงการเกิดผู้นำท้องถิ่นและเป็นปัจจัยที่ทำให้เขาได้รับการคัดเลือกเป็นสมาชิกสภา
จังหวัดหรือนโยบาย

เมื่อเราทราบปัจจัยที่มาของการเข้าไปเป็นผู้นำแล้ว เมื่อเขาดำรงตำแหน่ง
แล้วทำให้ผู้นำเหล่านี้เป็นผู้มีอำนาจ เพราะการมีตำแหน่งที่เป็นทางการจำเป็นต้องอาศัย
อำนาจหน้าที่ เป็นวิถีทางเข้ามาเป็นผู้มีอิทธิพลในกระบวนการทางการเมือง และการมี
อำนาจแล้วผู้นำก็มีความสามารถ และความพร้อมที่จะจัดการให้เป็นไปตามผู้นำต้องการหรือ
ไม่ ดังนั้นบทบาทในขณะที่เขาดำรงตำแหน่งแล้วจะเกี่ยวโยงไปถึงปัจจัยที่ทำให้เขามาสู่
ตำแหน่งนั้นหรือไม่ เช่นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ (ความมั่งคั่ง ร่ำรวย) หรือในเมื่อเขา
เข้ามาสู่อำนาจโดยอาศัยปัจจัยด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวเชิงการตอบสนอง หรือบทบาทที่เขา
ต้องแสดงออกมาไม่ว่าบทบาทในสภาจังหวัด หรือบทบาทขณะอยู่นอกสภาจะสามารถเป็นคำ
ตอบที่ดีว่าทำไมเขาต้องดำเนินบทบาทเช่นนั้น บทบาทที่เขาแสดงออกนั้น แสดงถึงความมี
อำนาจและอิทธิพลของเขาเพียงใด อำนาจอิทธิพลของเขาสนองตอบประชาชนในท้องถิ่น
เพียงใดเมื่อเขามีตำแหน่งดังกล่าว เขาดำเนินวิธีการอย่างไรทั้งในขณะอยู่นอกสภาจังหวัด
ในการแก้ไขหรือพัฒนาท้องถิ่น และเขาดำเนินบทบาทการสนองตอบการเป็นตัวแทนของ
ประชาชนเพียงใด

แนวความคิดแบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ (Patron-Client Structure Theory)

จากการศึกษาบทบาทผู้นำที่มีโครงสร้างอำนาจในระดับท้องถิ่นที่ผ่านมาพบว่า
โครงสร้างทางการเมืองไทย โดยเฉพาะประเด็นของพฤติกรรมหรือการกระทำ บทบาท
ของคนในสังคม โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำนั้นจะมีลักษณะบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์
(Patron-client Structure) ซึ่งแนวความคิดนี้มีความเห็นว่าสังคมที่กำลังพัฒนาบาง
แห่งนั้นความสัมพันธ์ของบุคคลไม่ใช่อยู่ที่กลุ่มและการรวมกลุ่มหากขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เฉพาะ
ตัวระหว่างบุคคลทั้งสองคน ซึ่งไม่มีลักษณะของกลุ่มในความหมายที่แท้จริง การศึกษาแนว

คิดนี้จะได้นำมาใช้เป็นตัวแบบในการศึกษาระบบการเมือง และความสัมพันธ์ทางการเมือง ในสังคมที่กำลังพัฒนา ซึ่งเป็นสังคมที่มีความแตกต่างอย่างมากในด้านสถานะทางสังคมความ มั่งคั่งและอำนาจ

แนวความคิดแบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ (Patron-Client model) นั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลระหว่างคนสองฝ่ายที่เรียกว่า dyad¹ ซึ่งต่างช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งหมายความว่าผู้อุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะที่สูง กว่าในเชิงสัมพันธ์และผู้รับอุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า ความสัมพันธ์ทั้งสองฝ่ายอาจเป็น ไปได้ตั้งแต่เชิงเศรษฐกิจ การช่วยเหลือต่าง ๆ ตลอดจนถึงให้ความคุ้มครองและที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์แบบนี้อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ซึ่งแต่ละฝ่ายในสังคมจะมีอิสระ ที่จะเลือกผู้อุปถัมภ์ หรือผู้อุปถัมภ์เลือกผู้รับอุปถัมภ์ และยังมีอิสระในการกำหนดจำนวนบุคคล ที่เขาจะมีความสัมพันธ์ด้วย และความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้อาจสิ้นสุดลงเมื่อไหร่ก็ได้ หากมี การตอบแทนที่แต่ละฝ่ายได้รับไม่คุ้มค่าที่เขาจะเป็นผู้อุปถัมภ์หรือผู้รับอุปถัมภ์ ผู้ใดอุปถัมภ์ อาจจะไปหาผู้อุปถัมภ์คนใหม่ และผู้อุปถัมภ์ก็เลิกให้ผลประโยชน์แก่ผู้รับอุปถัมภ์

ลักษณะพิเศษของความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์²

1. การให้ประโยชน์ในทรัพย์สินร่วมกัน โดยแต่ละคนต่างช่วยเหลือซึ่งกันและ กัน ซึ่งทรัพย์สินอาจเป็นของบุคคลเดียวหรืออยู่ในรูปการควบคุมของบุคคลคนเดียว
 2. ความสัมพันธ์ดังกล่าว การให้ประโยชน์พิเศษต่อบางคนไม่เท่าเทียมกัน
- อยู่ที่ลักษณะความสัมพันธ์อยู่ที่ความใกล้ชิด

¹Carl Lande, Leaders Function and Parties : The Structure of Philippine Politics (New Haven, Connecticut : Southeast Asia Studies monograph Series, 1966) p.141

²Ibid p.144

3. เป็นความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะเปราะบาง ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ดังนั้น เสถียรภาพของความสัมพันธ์จะอยู่ที่การต่อเนื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันของ ตัวบุคคล

4. การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เฉพาะเจาะจงกันเป็นส่วนตัวและเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนเฉพาะส่วนตัวโดยตรงเท่านั้น

จากความสัมพันธ์แบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการเมืองและมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากโครงสร้างทางการเมืองแบบกลุ่ม ดังนี้

1. ระบบนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำ (ผู้อุปถัมภ์) เพียงคนเดียว
2. การก่อตัวและโครงสร้างของระบบผู้นำเป็นจุดศูนย์กลางและผู้นำเป็นคน ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์

3. ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในทางดี ความรู้สึกร่วมกัน ระหว่างผู้รับอุปถัมภ์ ซึ่งต่างถือว่ามีผู้อุปถัมภ์คนเดียวกัน

4. วัตถุประสงค์ที่ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์คงความสัมพันธ์ไว้ต่อกัน ได้แก่ การแสวงหาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย

5. ผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายแสวงหา ผันแปรไปตามความแตกต่างทางฐานะ เช่น ผู้อุปถัมภ์ต้องการอำนาจและชื่อเสียง เกียรติยศ ส่วนลูกน้องต้องการเงินและการ ค้ำครอง

6. สายใยแห่งความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เสถียรภาพของความสัมพันธ์จะ อยู่ที่การต่อเนื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจสิ้นสุดเมื่อ การตอบแทนผลประโยชน์ไม่ได้รับตามคาดหวัง

7. ความสัมพันธ์รูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งและอำนาจของผู้อุปถัมภ์ว่าผู้อุปถัมภ์ สามารถควบคุมผลประโยชน์และการแบ่งสรรผลประโยชน์นั้น

8. ความสัมพันธ์รูปแบบนี้ประกอบไปด้วยการมีผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์มากมายหลายชั้น ตั้งแต่ผู้อยู่ใกล้ชิดผู้อุปถัมภ์มากที่สุดไปจนถึงผู้รู้จักคุ้นเคยกันเพียงเล็กน้อย ความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องมีการพบปะติดต่อกันอย่างใกล้ชิด

ในการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของไทย พบว่าลักษณะโครงสร้างของประเทศไทยมีลักษณะบางประการคล้ายกับประเทศอังกฤษ สมัยต้นราชวงศ์ Stuart ในประเด็นต่อไปนี้

1. การแข่งขันทางการเมืองถูกจำกัดอยู่ในเพียงชนชั้นนำกลุ่มน้อยที่มีค่านิยมร่วมกัน
2. ช่องว่างในหมู่ชนชั้นนำส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนกลุ่มส่วนตัวที่มุ่งให้ได้มาซึ่งอำนาจ ความมั่งคั่งและยศฐาบรรดาศักดิ์มากกว่าจะตั้งอยู่บนเรื่องนโยบายหรืออุดมการณ์
3. ชนชั้นนำผู้มั่งคั่งที่มีศักยภาพแห่งอำนาจที่เป็นช่องทางอย่างเป็นทางการที่จะเข้าถึงอิทธิพลทางการเมืองน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับแล้ว (กับข้าราชการ)

ซึ่งในการแข่งขันทางการเมืองในขอบข่ายอันคับแคบของชนชั้นนำทางการเมืองไทย หน่วยการแข่งขันอยู่ที่กลุ่มบุคคลซึ่งจัดตั้งขึ้นมาตามรูปแบบอุปถัมภ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง รากฐานของชีวิตการเมืองไทยได้แก่กลุ่มผู้มีอำนาจ ซึ่งกลุ่มผู้มีอำนาจทำตัวเหมือนปิรามิดของความผูกพันแบบอุปถัมภ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในแนวตั้งที่กลุ่มอำนาจพึ่งพาต่อความเป็นผู้นำ เพื่อเสถียรภาพของตนเอง

นายหรือผู้ใหญ่ (Supervisors) ในประเทศไทยได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นพวกที่มีอำนาจเด็ดขาด ผู้ใดแสดงความกังขาไม่ได้เลย ผู้น้อย (Inferiors) ต้องอยู่ในฐานะที่ต้องเกรงผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็ถูกคาดหวังว่าจะต้องปฏิบัติต่อผู้น้อยในลักษณะที่มีความเป็นห่วง เป็นใยที่มีความเมตตากรุณา ผู้ใหญ่จะต้องให้ความช่วยเหลือกับผู้น้อยและ

ต้องไม่ไปครอบงำผู้น้อยจนถึงกับเป็นการทำลายเสรีภาพส่วนตัว¹

อคิน ระพีพัฒน์² มองการรวมกลุ่มทางการเมืองและลักษณะทางโครงสร้างแบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์โดยแยกประเด็นดังนี้

1. โครงสร้างทางสังคมไทย เป็นรูปแบบของการอุปถัมภ์เน้นความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นจุดสำคัญ นั่นก็คือความใกล้ชิด และเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ผู้อุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะที่สูงกว่าผู้อุปถัมภ์ในเชิงสัมพันธ์ คุณสมบัติผู้อุปถัมภ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณสมบัติส่วนตัวของคุณคน ดังนั้นจึงมีการให้ความสำคัญกับผู้นำกลุ่มมาก

2. คุณค่าทางสังคมของคนไทย ตั้งอยู่บนคุณค่าความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ดังนั้นผู้อุปถัมภ์จึงมีคุณสมบัติเป็นไปตามความคาดหวังของผู้รับอุปถัมภ์ เช่น การให้ความช่วยเหลือ ความเป็นลูกพี่ เพื่อนที่ดี นักเลง ความเกรงใจ บุญคุณ ความเคารพ อาวุโส และความใกล้ชิด จึงเป็นคุณค่าที่จะนำมาพิจารณาในลักษณะการเมืองไทย

ในโครงสร้างทางสังคมของไทยนั้น ความสัมพันธ์ของคนไทยในยุคปัจจุบันมิได้มีลักษณะความเป็นไทยที่แตกต่างไปจากอดีตที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ต่างระดับและเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวจะปรากฏอยู่ในทุกระดับของสังคมไทย ความสัมพันธ์รูปแบบการอุปถัมภ์เป็นโครงข่ายของการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งแผ่แทรกไปในทุกสัดส่วนของสังคม และทำหน้าที่ประสาน

¹Herbert J. Rubin "Will and Awe" อ้างจาก การเมืองการบริหารราชการไทย รวมบทความนักวิชาการของชาวต่างประเทศ; ภาคหนึ่ง ลักษณะพื้นฐานทางวัฒนธรรม-สังคม-เศรษฐกิจ สุกิจ เจริญรัตนกุล บรรณาธิการ, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ กรุงเทพฯ, 2529, หน้า 28

²อ้างจาก กนก วงศ์ตระหง่าน มิติทางการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ, 2530, หน้า 6-20

สังคมเข้าด้วยกัน และก่อให้เกิดสร้างความเป็นปึกแผ่นและทำให้มีความขัดแย้งน้อยมากในสังคมไทย

จากการศึกษาของ Hanks¹ พบว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองและการจัดลำดับชั้นของสังคมไทยมาก ความเชื่อทางศาสนามีอิทธิพลต่อเรื่องสถานะและบทบาทในกระบวนการทางสังคมและการเมืองไทย ทั้งนี้คนไทยส่วนใหญ่เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของ "ดวงชะตา" อำนาจกำหนดจากคุณธรรมและความดี คุณธรรมของสิ่งต่าง ๆ ในสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นเครื่องกำหนดสถานะทุกสิ่งในจักรวาล คุณธรรมคือ ความดีที่มีอยู่ในสรรพสิ่งทั้งหลาย ขนาดความดีเป็นผลมาจากกรรมและจักรวาลก็อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม สถานะของบุคคลหนึ่งเป็นผลกรรมของตนเอง ดังนั้นทุกคนต้องรับผิดชอบต่อผลกรรมของตนเองในสังคม สถานะของบุคคลหนึ่งอาจวัดได้โดยขนาดที่ว่าเขาต้องขึ้นอยู่กับอำนาจผู้อื่นเพียงใด และในการเมืองไทยถือว่าคุณธรรมและอำนาจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใครมีอำนาจย่อมเป็นคนดีและเหมาะสมที่จะมีอำนาจ ใครได้อำนาจมากย่อมเป็นคนดีและเหมาะสมที่จะมีโชคลาภ ดังนั้นค่านิยมจึงเกิดขึ้นหากผู้ใดประพฤติชอบก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางฐานะ ฐานะที่นำไปสู่อำนาจและหน้าที่และแต่ละอย่างย่อมมีคุณธรรมกำกับอยู่ด้วย ผู้มีฐานะในแต่ละชั้นมีความโน้มเอียงที่จะมีความรับผิดชอบและความประพฤติอันเหมาะสม

ปัจจัยที่คนไทยยึดมั่นในคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ดังนั้นจึงยึดวิถีชีวิตจากศาสนา พุทธส่งเสริมให้คนมีค่านิยมแบบปัจเจกชนและฝึกฝนศาสนกิจ คนทั่วไปสามารถแสวงหามั่งคั่งได้ เมื่อมั่งคั่งแล้วก็มุ่งการทำบุญ เพื่อสร้างสมบุญ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดผู้มีบุญมากย่อมมีอำนาจและอิทธิพลมาก การมีสถานภาพหรือฐานะที่เหนือกว่าย่อมสามารถชักจูงให้คนมี

¹Lucien M. Hanks, "Merit and Power in the Thai Social Order" American Anthropologist, 64 : 6(June 1962) pp. 1247-1261

ความเชื่อว่ามีอำนาจทางการเมืองคือ ผู้ที่สั่งสมบุญใช้มากกว่าผู้อื่น ดังนั้น "บุญ" จึงเป็นเรื่องบอกรัฐฐานะของคนในสังคมและโอกาสที่จะก้าวหน้าสูงขึ้นไปในสังคมและบุคคลจะเคลื่อนย้ายบทบาทของตนไปตามตำแหน่งต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้¹ สถานะของบุคคลผู้มีบุญน้อยย่อมพึ่งพาและขอความช่วยเหลือจากผู้มีบุญมาก การให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ของผู้มีฐานะดี (ครอบครัวหรือพรรคพวกในสังคม) ก็ถือเป็นการทำบุญและสะสมบุญ สภาพดังกล่าวก่อให้เกิด "กลุ่มบริวาร" หรือการสู่ตัวแบบระบบอุปถัมภ์ในที่สุด การแสวงหาผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จะดำเนินต่อเนื่องอย่างไม่รู้จบและไม่เคยตกผลึกกลายเป็นสถาบันที่มีเสถียรภาพ แต่ขณะเดียวกันบทบาทรูปแบบนี้ก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมในลักษณะใหม่ที่ผิดแผกไปจากเดิม

จากสภาพดังกล่าวก่อให้เกิดความสำนึกของคนไทยเกี่ยวกับความสัมพันธ์รูปแบบอุปถัมภ์ในกระบวนการทางการเมือง ซึ่ง Neher² เคยวิจัยใน "จังหวัดอาสาสมัครในภาคเหนือของไทย" โดยผลการวิจัยพบว่า ผู้นำระดับจังหวัดแสดงความเห็นว่าความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับลูกน้องเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการเมืองไทย ร้อยละ 84 ของผู้ถูกสัมภาษณ์ ยอมรับว่า ความสัมพันธ์ส่วนตัว สำคัญกว่าความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการอันจะทำงานสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จลุล่วง ร้อยละ 78 เห็นด้วยว่าถ้าผู้ต่ำกว่าช่วยเหลือเจ้านายเขาแล้วก็เป็นเรื่องจำเป็นที่เจ้านายต้องให้การตอบแทนในรูปใดรูปหนึ่ง ข้าราชการบางคนฉ้อราษฎร์บังหลวง เพื่อให้รางวัลกับลูกน้องของตน เมื่อใครคนหนึ่งได้เป็นใหญ่เหนือคนอื่น เขามักจะใช้ฐานะนั้นของเขาเพื่อประโยชน์ให้กับตนเองและนับว่าสำคัญมากที่จะต้องมอบรางวัลให้ลูกน้อง ถ้าต้องการให้ลูกน้องซื่อสัตย์และจงรักภักดี

¹ Ibid p.111

² Clark D. Neher "Political Corruption in a Thai Province, Journal of Developing Area, 11 : 2 (July 1977) pp.479-492.

การดำเนินบทบาทของผู้อุปถัมภ์ต่อผู้รับการอุปถัมภ์ เพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองฝ่ายและอยู่ไปตามความคาดหวังของแต่ละฝ่าย (ทั้งนี้ความสัมพันธ์ในรูปแบบที่มีอิสระและเปราะบาง อาจสิ้นสุดเมื่อไหร่ก็ได้ หากการตอบแทนที่แต่ละฝ่ายไม่ได้รับตามความคาดหวัง) ผู้อุปถัมภ์ต้องดำเนินบทบาทให้เป็นไปตามความคาดหวังและความต้องการของผู้รับการอุปถัมภ์ ดังที่ Herbert Phillips และ David Wilson ยืนยันว่า "ชาวนาไทยมองรัฐบาลของเขาเป็นเหมือนแหล่งความหวังใยมืดตากรุณา...."¹

การแสดงบทบาทของผู้อุปถัมภ์ตามความเห็นของ Rubin² สามารถแสดงออกในบทบาทการให้กำลังใจและการสนับสนุนทางจิตวิทยาดังต่อไปนี้

1. เมตตาและกรุณา คือ เป็นความเห็นอกเห็นใจ ความสงสาร สนับสนุนให้ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์อยู่ดีกินดี มีความสงสารเห็นใจต่อผู้น้อย การให้ความช่วยเหลือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเวลาประสบความทุกข์ยากให้ความช่วยเหลือความอนุเคราะห์ ผู้อุปถัมภ์ต้องมีความอ่อนปรนให้ความช่วยเหลือและเป็นผู้ใจบุญ ดังนั้นบทบาทของสมาชิกจังหวัดต้องดูแลความทุกข์สุขของประชาชน ดังนั้นผู้อุปถัมภ์ต้องมีภาระผูกพันในการต้องช่วยเหลือผู้ใต้อุปถัมภ์เพราะความเป็นผู้นำ

2. กำลังใจ กำลังใจเป็นความตั้งใจและขวัญสำหรับประชาชน โดยอาจเป็นลักษณะของการออกไปพบปะหรือเยี่ยมเยียน โดยอาจไปร่วมในการประชุมหรือโครงการต่าง ๆ ของประชาชน กำลังใจจะเป็นอำนาจหรือพลังทำให้คนมีความเชื่อมั่นในตนเอง

¹Herbert Phillips และ David Wilson อ้างจาก Fred. W. Riggs, Thailand. The Modernization of a Bureaucratic Polity (Honolulu East-West Center Press, 1966) pp.324

²Herbert J. Rubin อ้างจาก การเมืองการบริหารราชการไทยรวมบทความนักวิชาการของชาวต่างประเทศ ภาคหนึ่ง อ้างแล้ว หน้า 33-38

ความรู้สึกของผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์มีความรู้สึกถึงคุณค่าของตัวเอง จะต้องเกิดขึ้นโดยบุคคลที่มีสถานะอยู่ในระดับสูง การกระทำที่ก่อให้เกิดเป็นกำลังใจแก่ผู้รับการอุปถัมภ์ ได้แก่

- (1) ความช่วยเหลือทางปฏิบัติ
- (2) คำชมเชย
- (3) หลีกเลี่ยงการกระทำไม่ถูกต้อง
- (4) การปกป้องจากสิ่งที่ไม่ดี
- (5) ปรากฏตัวในเวลาที่เหมาะสม

3. ความเกรง เป็นความรู้สึกยำเกรง สุภาพอ่อนน้อม และถ่อมตน ความเกรงเป็นสิ่งที่ป้องกันการเรียกร้องขอความเมตตาอย่างไม่มีสิ้นสุดของผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ เป็นสิ่งที่สามารถจัดระเบียบกลุ่มคนโดยไม่ต้องอาศัยวิธีบังคับ ความเกรงนี้จะใช้ในสองลักษณะคือ

3.1 ลักษณะความเกรงหรือความกลัว เป็นลักษณะสุภาพอ่อนน้อม ที่ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์พยายามเอาใจผู้อุปถัมภ์ เพื่อแสดงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด

3.2 ความรู้สึกที่เกิดจากการที่ไม่สามารถตอบสนองความพอใจหรือความดี

ในความเห็นของอकिन ระวีพันธ์¹ ผู้อุปถัมภ์ต้องดำเนินบทบาทต่อผู้ใต้อุปถัมภ์ดังนี้ เป็นคุณสมบัติส่วนตัวและตั้งอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อกัน ผู้อุปถัมภ์ต้องสามารถให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองได้ ยืนเคียงบ่าเคียงไหล่เวลาวิกฤต ความถูกผิดไม่ใช่สิ่งสำคัญระหว่างพวกกันเองเป็นหัวใจ ไม่ยอมให้ใครมาลบหลู่ ลูบคม เข้มแข็งไม่แพ้ใคร ใจกว้าง กล้าได้ กล้าเสีย มีเพื่อนฝูงมาก ดังนั้นผู้อุปถัมภ์ต้องมีคุณค่าและความหมาย

¹สนใจอ่านข้อสังเกตการเมืองใน "ชีวิตและจุดจบของสลัมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง" อ้างจาก กนก วงศ์ตระหง่าน, มิติทางการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย อ้างแล้ว หน้า 5-20

ของ "ลูกพี่" "นักเลง" "เพื่อนที่ดี" ซึ่งสิ่งเหล่านี้มาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวสิ่งที่มา
ของความสัมพันธ์ส่วนตัวคือ ความใกล้ชิด โดยอาจเป็นวิธีโดยการไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ
การเป็นเพื่อนร่วมงาน เพื่อนักเรียนหรือเพื่อนร่วมกลุ่ม จนถึงการเป็นญาติพี่น้อง
ดังนั้นบทบาทของสมาชิกสภาจังหวัดจะดำเนินบทบาทการเป็นผู้อุปถัมภ์หรือไม่
และการเป็นตัวประสานงานระหว่างหน่วยงานทางราชการและประชาชนในท้องถิ่นคือ
อาศัยความสัมพันธ์กับข้าราชการเพื่อผลประโยชน์ในการนำไปตอบสนองในการเป็นผู้อุปถัมภ์
ต่อประชาชนในท้องถิ่นตัวเอง

ในประเด็นทางการเมืองนั้นคือ อำนาจและการจัดสรรผลประโยชน์ ดังนั้นผู้
อุปถัมภ์จะต้องมีอำนาจในเชิงความสามารถ และความพร้อมที่จะจัดการให้เป็นไปตามที่ผู้มี
อำนาจต้องการผู้อุปถัมภ์ สามารถที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ตั้งแต่ความเดือดร้อน ความ
ขัดแย้ง ตลอดจนคุ้มครองแก่ผู้ใต้อุปถัมภ์ และที่มาของอำนาจมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่
เกิดจากความใกล้ชิด ตลอดจนคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ

จากผลการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะความทันสมัย การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ
การเมืองและสังคม โครงสร้างทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น การได้มาซึ่งอำนาจทาง
การเมือง กลายเป็นเรื่องที่ใช้เงินทองมากขึ้น ในทางกลับกันก็พบว่างานธุรกิจต้องอาศัย
อิทธิพลทางการเมืองเช่นกัน ดังนั้นนักธุรกิจท้องถิ่นที่มั่งคั่ง ต้องการเข้าไปมีอิทธิพลทาง
การเมือง และเข้าไปมีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกับศูนย์อำนาจที่สำคัญในท้องถิ่นนั้นก็คือ
ข้าราชการในท้องถิ่น สภาจังหวัดจึงเป็นทางออกสำหรับผู้มีชื่อเสียงและนักธุรกิจ หรือผู้นำ
ท้องถิ่นที่จะเข้ามามีตำแหน่งและเข้ามามีบทบาท ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติ และเปิดโอกาส
ให้ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ได้ร้องเรียนเรื่องทุกข์ร้อนของประชาชนไปแจ้งให้ฝ่ายข้าราชการได้
ทราบ ดังนั้นการเลือกตั้งจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะให้ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ เข้าดำรง
ตำแหน่งในสภาจังหวัด กระบวนการประชาธิปไตยบทบาทผู้นำเหล่านี้ ก่อให้ส่งเสริมและ
ตอกย้ำ ควบคุมบทบาทของผู้อุปถัมภ์ในระดับท้องถิ่นให้เด่นชัดขึ้น ระบบหัวคะแนนในท้องถิ่นจึง

เป็นผลที่ตามมาในระบบทางการเลือกตั้งปัจจุบัน

จากโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป เงินตราเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จึงมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้องและเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์มีลักษณะใกล้ชิดขึ้น การใช้เงินและการบริจาคเงินจึงส่งผลกระทบต่อ "ความดีและคุณธรรม" คุณสมบัติของผู้มีungskิ่งและมีทรัพย์สินมากจึงมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้อุปถัมภ์มากขึ้นในภาวะสังคมการเมืองปัจจุบัน การตอบแทนช่วยเหลือซึ่งกันโดยการใช้เงินทองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้อุปถัมภ์เหล่านี้จะก้าวขึ้นไปสู่กระบวนการทางการเมือง ดังนั้นเมื่อมีการเลือกตั้งผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จึงต้องเลือกบุคคลที่ใกล้ชิดกับตนและสามารถตอบแทนเป็นไปตามความคาดหวังของเขามากที่สุด

ดังนั้นโดยสรุปแล้ว วิธีการที่จะแสดงบทบาทการเป็นผู้อุปถัมภ์ดังนี้

1. ใช้ปัจจัยที่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่นการใช้เงินทอง หรือวัตถุสิ่งของอื่น ช่วยเหลือ อนุเคราะห์ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์
2. ดำเนินวิธีการที่ส่งผลในทางด้านจิตวิทยา เช่น ความมีเมตตากรุณา การให้กำลังใจ ว่าผู้อุปถัมภ์สามารถคุ้มครองและเป็นที่ยิงพาและเหนี่ยวยึดได้ในทางจิตใจต่อผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์

ซึ่งวิธีการทั้งสองนี้หากผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ได้รับการตอบสนองทางคุณค่าหรือเป็นไปตามความคาดหวังแล้ว ความสัมพันธ์ในรูปแบบผู้อุปถัมภ์ก็จะยิ่งยืนนานตลอดไป จนก่อให้เกิดความภักดีและการยึดตัวบุคคลเป็นสรณะตลอดไป และความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นที่มาของอำนาจทางการเมืองในระบบอุปถัมภ์ และมีอิทธิพลในสังคมไทยต่อไปในอนาคต

การเป็นตัวแทน

แม้ว่าการเลือกตั้งไม่สามารถที่จะชี้ให้เห็นได้ว่าได้เกิดตัวแทนอย่างสมบูรณ์แต่การเป็นตัวแทนจะสนองตอบหรือแสดงออกโดยการกระทำของผู้แทนเอง ซึ่งอาจทั้งในบท

บาทในสภาหรือนอกสภาก็ได้ บทบาทหรือการเป็นตัวแทนนั้นสามารถตอบสนองไปถึงหลักการเป็นตัวแทนตามความคิดของ Heinz Eulau และ Paul D. Karps ที่ให้ความหมาย องค์ประกอบที่สำคัญในการเป็นตัวแทนในเชิงการสนองตอบการเป็นตัวแทนดังนี้

1. การสนองตอบเชิงนโยบาย เป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างสมาชิกสภาจังหวัดในด้านพฤติกรรมคือ นโยบายที่ออกมาหรือการตัดสินใจโดยผู้แทน โดยการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น การเสนอกฎหมาย การอภิปราย การตั้งกระทู้ถาม การเสนอความเห็น ซึ่งบทบาทนี้สามารถกระทำได้เฉพาะในสภาเท่านั้น หากว่าบทบาทเหล่านี้ ของตัวแทนตรงกับความต้องการของประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้ง แสดงว่าตัวแทนได้มีคุณสมบัติการสนองตอบในฐานะเป็นตัวแทนในเชิงนโยบาย

2. การสนองตอบในเชิงบริการ บทบาทของตัวแทนจะทำหน้าที่คล้ายเป็นตัวกลางที่จะประสาน หรือเชื่อมระหว่างประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งของตนเอง การบริหารนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเชิงนิติบัญญัติ (หรือเชิงนโยบาย) ซึ่งบทบาทนี้ผู้แทนอาจทำได้โดย

- 2.1 การรับข้อร้องเรียนหรือปัญหาของประชาชน
- 2.2 การออกเยี่ยมเยียนพบปะประชาชนเพื่อรับทราบปัญหา
- 2.3 การหาโอกาสพบปะประชาชน โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นที่เป็นหัวหน้าคณะให้
- 2.4 การแก้ไขปัญหาให้ประชาชนในเขตเลือกตั้งของตน ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เมื่อได้รับการร้องขอ

นอกจากนี้ การบริการยังครอบคลุมไปถึงการช่วยติดต่อประสานงานตลอดจนถึงการแก้ไขปัญหาระหว่างประชาชนในท้องถิ่นกับข้าราชการประจำที่อยู่ในจังหวัดนั้น ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ในบทบาทของตัวแทนกับข้าราชการ ซึ่งข้าราชการเป็นลักษณะของอำนาจที่สำคัญ และเขาสามารถขอความช่วยเหลือจากทางราชการหรือจากรัฐได้ ทำให้เขา

สามารถตอบสนองหรือช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นของเขาได้ ความสัมพันธ์และความใกล้ชิดส่วนตัวระหว่างผู้แทนและข้าราชการนี้เอง ทำให้ผู้แทนสามารถจะนำบริการของรัฐ โดยผ่านข้าราชการไปถึงประชาชน โดยลักษณะของความช่วยเหลือในแทบทุกด้าน ซึ่งความใกล้ชิดนี้เองเป็นรากฐานที่สำคัญของความสัมพันธ์ด้านอื่นต่อไป การชิงอำนาจของข้าราชการ หรือการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกับข้าราชการเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งในการให้การบริการแก่ประชาชนที่ประสบปัญหา และให้ความช่วยเหลือทางด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนต่อไป

ดังนั้นบทบาททางการสนองตอบเชิงบริการเป็นบทบาทที่ตัวแทนต้องปฏิบัติและใช้เวลาส่วนใหญ่ให้ และเป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนตัว และจะนำสู่การมีบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งนี้เพราะเป็นบทบาทที่สะท้อนความต้องการประชาชนและเป็นบทบาทที่มีการติดต่อ การแก้ไขปัญหาและการช่วยเหลือประชาชนมากที่สุด

3. การตอบสนองในเชิงจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการสนองตอบและดำเนินบทบาทในการจัดสรรผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้ประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนโดยตัวแทน เช่น งบประมาณเพื่อการพัฒนาในเขตท้องที่ของตน ผู้แทนต้องมีบทบาทในการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับพื้นที่ที่ตนได้รับเลือกตั้งในด้านต่าง ๆ หากประชาชนได้รับการตอบสนองในเชิงจัดสรรผลประโยชน์อย่างทั่วถึง และพอใจ แสดงว่าบทบาทในการจัดสรรผลประโยชน์ได้รับการตอบสนองการเป็นตัวแทนของประชาชนได้

4. การตอบสนองเชิงสัญลักษณ์ เป็นการแสดงออกในเชิงพฤติกรรมของการเป็นตัวแทนที่เกี่ยวกับการเชื่อถือและความไว้วางใจ (Trust and Confidence) ที่ประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งสามารถให้แก่ตัวแทน และเป็นความอบอุ่นใจว่าเรามีตัวแทนจากการเลือกตั้ง ซึ่งบทบาทนี้จะส่งผลให้ประชาชนมีความพอใจหรือความสบายใจหรือมั่นใจในตัวแทนของเขา บทบาทนี้ตัวแทนอาจทำได้จาก

- 4.1 การออกเยี่ยมเยียนพบปะประชาชน
- 4.2 สามารถติดต่อได้ทุกเวลาหากมีปัญหาที่จะปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ
- 4.3 ใช้โอกาสพอสมควรในการร่วมพิธีกรรมหรืองานพิธีในท้องถิ่น เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ
- 4.4 การแสดงถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประชาชนในทางด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับข้าราชการ สามารถขอความช่วยเหลือจากราชการได้เมื่อมีการร้องขอเพื่อให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งในการตอบสนองในทางด้านนี้จะ เป็นผลทางด้านจิตวิทยามากกว่าจะเป็นลักษณะรูปธรรม และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า การเป็นตัวแทนก็คือ การมีผู้อุปถัมภ์ในชุมชนนั่นเอง

การเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งตัวแทน โดยการเป็นตัวแทนพิจารณาได้จากการกระทำของตัวแทนเหล่านี้ทั้งในและนอกสภา (ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะให้ความสำคัญและเน้นศึกษาบทบาทนอกสภาของตัวแทนเหล่านี้เป็นสำคัญ) โดยอาศัยจากการพิจารณาตามหลักหรือกรอบทฤษฎีทั้ง 4 ด้านที่ Eulay และ Karps ได้ให้ไว้ข้างต้น การเลือกตั้งไม่มีคุณสมบัติเท่ากับการเป็นตัวแทน และการเป็นตัวแทนต่างหากที่เป็นหัวใจของระบบการเมืองการปกครองในปัจจุบันที่เรียกว่าประชาธิปไตย¹ ดังนั้นการเป็นตัวแทนจึงสามารถนำมาประเมินบทบาทและหน้าที่ของการเป็นตัวแทนได้ชัดเจนขึ้น นั่นก็คือ หลักการเป็นตัวแทนการเลือกตั้ง บทบาทและหน้าที่ของการเป็นตัวแทนก็จะสอดคล้อง ต่อเนื่องและมีเอกภาพ บทบาทหน้าที่ของตัวแทนก็จะ เป็นไปตามหลักการที่ควรจะเป็น

¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พระนคร, 2527